

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ KARİKATÜRLERİNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ ARACI OLARAK MUSTAFA KEMAL

İnci Yavuz

Özet: Mizahın toplumsal yaşamda başkaldırıcı ve sarsıcı bir etkisi vardır. Milli Mücadele döneminde toplumsal şartların olumsuzluğuna boyun eğmeyen aksine meydan okuyan karikatür yayınlarının varlığı söz konusudur. Dönemin karikatür yayınları, Milli Mücadele sürecinin galibiyet ile sonuçlanacağına dair inancın toplumsal bilince aşılmasını bakımından önemli bir role sahiptir. Karikatürlerde düşman unsur, komik duruma düşürülerek aciz bir portre olarak sunulmakta, düzensizlik içindeki mevcut toplumsal sahnenin akışı ironi ile bozulmaya çalışılmakta ve böylelikle mizah düşmana karşı bir savunma aracı olarak kullanılmaktadır. Toplumsal dayanışma ve bütünleşmede "lider" karakterin varlığı en önemli faktörlerden biridir. Milli Mücadeleyi destekleyen mizah dergileri sık sık Mustafa Kemal çizimlerine yer vermiştir. Aynı tarihi geçmiş ve ortak kültüre sahip fakat birbirini tanımayan insanlar, mizah dergilerinin toplumsal belleğe kazandırdığı "ortak bilinç ve inanç" aracılığı ile Mustafa Kemal'e olan inançlarını hiçbir zaman yitirmeden cephe gerisinde desteklerini sürdürmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Milli Mücadele, Toplumsal Dayanışma, Toplumsal Bilinç, Mizah, Karikatür.

Mustafa Kemal As A Means Of Social Consciousness in National Struggle Era Caricatures

Abstract: Humour has a rebellious and joggling effect on society living. In the time of National Struggle, there used to be caricature publishings not obeying but challenging the negative social conditions. The caricature publishings of that era had an important role on indoctrinating the belief of possible future victory of the National Struggle into social consciousness. In such caricatures, the enemy were ridiculed and presented as an humble portrait, the existing chaotic flow of the social scene were tried to be interrupted by irony and humour was used as a defense mechanism against the enemy. In social cooperation and integration, the existence of the 'leader' character is one of the most important factors. The comic papers supporting National Struggle frequently featured Mustafa Kemal drawings. People not knowing each other but having the same history and shared culture, preserved their support from behind the front-lines, never losing faith in Mustafa Kemal, via the 'shared consciousness and belief' brought into social memory by the comic papers.

Keywords: Mustafa Kemal, National Struggle, Social Cooperation, Social Consciousness, Humour, Caricature

Bu çalışmada çerçevemizi Milli Mücadele dönemi ile sınırlayarak, Mustafa Kemal karikatürlerini toplum bilincine aracılık etmesi açısından ele alacağız. Millî Mücadele Dönemi'nde İtilâf Devletleri'nin Anadolu'yu işgal etmeleri, Osmanlı'daki azınlıkların işgalcilere destek olması, halkın psikolo-

jisini, toplumsal yapısını ve demografik yapısını bozmuştur. Bu gibi olağanüstü durumlarda toplumsal dayanışma ve bütünleşme konusu daha da önem kazanmaktadır.¹ Bu bağlamda gazeteler, afişler, posterler ve mizah dergileri toplumun üyeleri arasında ortak bir duygunun gelişmesine katkıda bulunmada ve özellikle olağanüstü durumlarda, düşmana karşı toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin yaratılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye etken bir başka faktör ise liderdir. Milli Mücadelenin tartışmasız öncü lideri Mustafa Kemal'dir. Bu nedenle dönemin basını ve mizahında önemli bir yere sahiptir.

Milli Mücadele basını Türk basın tarihinin önemli aşamalarından biridir. Kurtuluş Savaşı'nda mizahın yerini kavrayabilmek ve ortak noktalar yakalayabilmek açısından Osmanlı'nın son yıllarındaki geleneksel mizahtan söz etmekte fayda vardır. Milli Mücadele dönemi yazılı mizahı ile Osmanlı'nın geleneksel sözlü mizahı belli ortak noktalara sahiptir. Toplumsal çeşitlilik nedeni ile Osmanlı'da "gülme", farklı kuşaklar, toplumsal kategoriler, etnik ve dini gruplar arasında bir iletişim aracı olmuştur. Karagöz, halkın dile getirmeye cesaret edemediği ahlaki, siyasi ve toplumsal kaygıları ifade eden bir temsil niteliğindedir.² Meddahın anlatısının en ilgi çeken ve güldüren karakterlerinden biri "Frenk" yani Avrupalı elçidir. XIX. yüzyıl Osmanlıları için, batılı ülkelerin resmi temsilcileriyle alay etmek, güç dengesini tersine çevirmek anlamına gelmekteydi. "Avrupa'nın hasta adamı" olarak nitelendirilen imparatorluğun, mizahta aldığı bir rövanş söz konusuydu. Hatta bu karakter için söz konusu olan kolektif gülme, Avrupa'nın etkisinin imparatorlukta "toplumsal bölünme" olaylarına yol açtığı bir döneme gösterilen bir "halk direnişi" biçimi olarak da tanımlanabilirdi.³ Milli Mücadele yıllarında da mizah, düşmana karşı bir "halk direnişi" niteliğindediydi. Çünkü savaş, sadece cephede gerçekleşen bir hadise değildi. Savaşın tarafları bir yandan da cephe gerisinde moral olarak birbirlerini çökertme uğraşı vermekteydi. Osmanlı geleneksel mizahında da olduğu gibi düşmanın komik durumlara düşürülmesi, bir taraf için moral bozucu olurken diğer taraf için tam tersi bir fonksiyon icra etmişti. Mizah, bu noktada bir propaganda aracı özelliğine bürünmüştü.

1 Ayhan, Bünyamin, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen doktora tezinin özeti, 2005, s.79.

2 Nicolas, Michele, *Karagöz'de İnsanlık Komedyası - Doğu'da Mizah*, Çeviren: Ali Berktaş, YKY, 2007, İstanbul, s.67.

3 Georgeon, François, - *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gülmek mi?* - Doğu'da Mizah, Çeviren: Ali Berktaş, YKY, 2007, İstanbul, s.85-86.

Osmanlı'da, Batıcılığın yeni bir siyaseti gündeme getirmesiyle artık gülme, bir meddahın etrafında ya da Karagöz perdesinin önünde toplanmış seyircilerin küçük halkasıyla sınırlı bir iletişim alanını aşmıştır. Çok daha geniş ölçekteki okuyucular arasında görünmez, dolayısıyla denetim dışı bir iletişim kurmuştur. Mizah basınıyla birlikte yeni bir gülme türüyle karşılaşmıştır. Bu artık meddahların ya da Karagöz'ün komik hikâyelerinin yol açtığı halk gülmesi değildir. Gülmeye yol açan şey, Osmanlı'daki geleneksel ile modern olan arasındaki ironidir. 1873-1877'ye kadar yayınlanan Osmanlı mizah gazetelerindeki karikatürlerde, imparatorlukta, özellikle de İstanbul'da görülmeye başlanan modernleşmenin tüm işaretlerini görmek mümkündür: Buharlı gemiler, demiryolları, tramvaylar, fotoğraf makineleri, tiyatrolar, ticaret borsaları, balenli elbiseler; gazetenin her sayısında bütün yeni buluşlar ve Avrupa modası çarşaf çarşaf sergilenmektedir. Bu unsurların kendi başına hiçbir komikliği yoktur. Gülmeye yol açan öncelikle Osmanlıdaki gelenekler ile yenilik arasındaki çatışmadır. 1874'te *Hayal*'de çıkan mizahi bir resim bunun tipik örneğidir. Bu resimde fotoğrafçıdaki peçeli bir kadın görülmektedir. Kadın fotoğrafçıya şöyle der: "Aman usta, iyi çıksın!" Mizahçılar, demiryollarına ya da vapurlara karşı değildirler, onların imparatorlukta işleyiş biçimiyle eğlenmektedirler. Bu eleştirel, hatta öz eleştirel bir gülmedir; bilinçli olarak acı ya da alaycıdır; modernleşmenin getirdiği düş kırıklıkları karşısında gözü açılmış bir gülmedir.⁴ Osmanlı'da ilk mizah dergisi, Ermeni asıllı bir Osmanlı aydını olan Teodor Kasap'ın 1870'te çıkardığı *Diyojen* dergisidir ve ardından *Hayal*, *Kahkaha*, *Geveze*, *Latife*, *Çaylak* gibi mizah dergileri yayımlanmıştır.⁵ Osmanlı karikatür alemindeki mizah, okuması yazması olmayanların bile kolaylıkla anlayabileceği ortak simgeler, resmi giysiler, taşlar, tahtlar, Ortaoyunu ve Karagöz temsilinden birçok unsur kullanmıştır. Fakat yazılı mizah, yeni temaları da beraberinde getirmiştir. İşlenen konuların çoğunluğu dönemin siyasi ve sosyal olaylarını oluşturmuştur. Mizahi bir üslupla hükümetin yanlışlıkları, suiistimalleri, dış ve iç siyasetteki beceriksizlikleri ele alınmıştır.⁶ Osmanlı mizahı (1870-1877), Avrupa'nın siyasi ve kültürel hâkimiyetine karşı bir direnişi temsil etmiştir. Avrupa toplum ve kültürünün şüpheli-

4 Georgeon, François, - *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gülmek mi?* - Doğu'da Mizah, Çeviren: Ali Berktaş, YKY, 2007, İstanbul, s.91-92.

5 Demirci, Cihan, *Mizah Dergilerimizde Yazının Serüveni*, İmge Öyküler, Yıl: 1, Sayı 5, Ekim-Kasım 2005, s. 77.

6 Çakır, Hamza, *Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen'in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15, 2006, s. 164

li doğası, onu Osmanlı mizah basınında, sultan ve Meclis’le birlikte birinci hedef haline getirmiştir.⁷

Milli Mücadele’nin Sözcüsü Olarak Mizah

Meşrutiyet döneminde gelişme gösteren gazeteler ve mizah dergileri, Millî Mücadele Dönemi’nde savaşın sözcülüğünü yapmıştır. Milli Mücadele’yi destekleyen ve yazılı haberleşme sistemlerinin bir parçası olan mizah dergileri, aynı vatan topraklarında yaşayan, aynı tarihi geçmişe mensup ve aynı dili konuşan bireylerin, birbirlerini görmedikleri halde ortak sorunlar karşısında ortak bir bilinç ekseninde mücadele edebilmelerini sağlamışlardır.⁸ Halkı “ortak bir bilinç” etrafında toplamaya çaba göstermişlerdir. Milli Mücadele’nin önderi Mustafa Kemal de sık sık karikatürlerde yer almıştır. Mustafa Kemal’in mizah dergilerinde görülen ilk portre çizimi 1918 yılındadır ve Yunus Nadi Abalıoğlu tarafından *Yenigün*’de yayımlanmıştır. Çizimin Milli Mücadele’nin başlangıcından yaklaşık bir yıl önce yayımlanması dikkat çekicidir. Bu çizimde Mustafa Kemal’in liderlik iddiası ile ilgili bir belirti yoktur. Derginin 14 Kasım 1918 tarihli nüshasında ise, hem Mustafa Kemal’in İstanbul’a gelişi hem de işgal kuvvetleri donanmasının limanlara demir atması ile ilgili haber birinci sayfadan vermiştir.

Yenigün - 14 Kasım 1918

Yenigün - 1918

- ⁷ Brummett, Palmira, *Aç Gözlülük, Kolera ve Moda: Osmanlı Karikatür Aleminde Kültürel Emperyalizm - Doğu’da Mizah*, Çeviren: Hamdi Can Tuncer, YKY, 2007, İstanbul, s. 140.
- ⁸ Ayhan, Bünyamin, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde kabul edilen doktora tezinin özeti, 2005, s. 77.

Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı Millî Mücadele'nin başlangıç noktasını teşkil eder. Bu safha millet-devlet dayanışmasında basının Anadolu'da zirveye çıktığı bir dönem olmuştur.⁹ İmkânların çok sınırlı olduğu bu dönemde, en çok ihtiyaç duyulan şeylerin başında moral ve güven de yer almaktaydı. İşgalin en ağır, umutsuzluğun en yüksek olduğu anlarda dahi "moral" ve "güven"ini kaybetmeyenlerin başında ise TBMM ve basının önemli bir bölümü gelmekteydi.¹⁰ Türk Milleti, Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkmasıyla savaştan savaşa sürüklenmeye başlamıştı. Karikatür de bu savaşın içinde yer almıştır. Karikatürcüler savaşçı, mizah dergileri silah, karikatürler ise cephane olmuştur.¹¹ İzmir'in işgaline sert tepki gösteren dergiler, karikatürleriyle herkesi bu işgal hadisesi karşısında ilgili devletleri protesto etmeye çağırmıştır. *Karagöz Dergisi*'ndeki (1908-1935) İzmir'in işgali ile ilgili ilk yorum 21 Mayıs 1919 tarihli'dir. "Osmanlı İzmir'i yaşayacak!" başlığındaki karikatürde, İzmir'in Yunanlılar tarafından oldubittiye getirilerek işgal edilmesi kabul edilmemekte, eskiden olduğu gibi ilelebet şehrin Osmanlı kalacağı vurgulanmıştır.¹² Sedat Simavi'nin sahibi olduğu *Diken Dergisi*'nin 12 Haziran 1919 tarihli nüshasındaki efe çizimi, İzmir'in işgaline tepkiyi yansıtır, ancak sansür nedeniyle bu konu ile ilgili herhangi bir yazı yazılamamıştır.

* Karagöz Dergisi'nin logosu

Diken Dergisi - 12 Haziran 1919

⁹ Ayhan, Bünyamin, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen doktora tezinin özeti, 2005, s. 83.

¹⁰ Akbaba, Bülent - Birbulak, T. Seçkin, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 3.

¹¹ Çeviker, Turgut, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. III, Adam Yayınları, 1991, İstanbul, s. 22.

¹² Çoruk, Ali, *Şükriü, Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, 2008, İstanbul, s. 3.

“Karagöz - Neredesin be kaç saattir seni bekliyorum!

Hacivat - Nasıl kaç saat, on dakika evvel telefon ettin. Derhal koştum geldim.

Karagöz - Nasıl ne var? İzmir’e Yunanlılar el uzatmışlar.

Dünya yerinden oynadı. Görmüyor musun? Ben de ne bir

Yerde oturabiliyorum, durabiliyorum.”

Milli Mücadele’nin temel hedeflerini içeren ve Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından 28 Ocak 1920 tarihinde kabul edilen Misak-ı Milli karşısında oldukça heyecanlanan *Karagöz Dergisi*, ülkenin istiklalini ve bölünmez bütünlüğünü sağlamak yolunda herkesi vazifeye çağırmıştır.¹³ Karagöz de ülkenin düşman işgalinden kurtulabilmesi için hep birlikte, aynı amaç etrafında birleşip harekete geçmek gerektiğini vurgulamıştır:

“Karagöz - Bak mebuslar memleketin, hukukumuzun müdafaası için ah-dettiler, misak ettiler, sen de bu vatanın evladı değil misin?

Hacivat - Hem de ne öz, en koyu evladım!

Karagöz - Öyleyse bu ittihadada sen de dahil ol. Türk illerinin hakkı, hayatı, istiklali için ah-dettiğine yemin et!

Hacivat - Ben ezelden canımı malımı menalimi bu memlekete vakfetmişim. Hiç şimdi esirger miyim?

Karagöz - Öyleyse ben de sana müjdeleyeyim. Yakın vakitte inşallah har-yırlı bir neticesini elde ederiz!”

[31 Ocak 1920]

Misak-ı Milli’nin kabulünden sonra 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul, İngilizler tarafından ikinci kez ve daha geniş çapta işgal edilmiştir. İstanbul’daki Meclis-i Mebusân kapatılmıştır. Bunun üzerine birçok mebus, idareci ve asker Ankara’ya gelerek buradaki harekete katılmışlardır. Ankara’da BMM’nin açılması ve devletin ileri gelenlerinin İstanbul’dan Ankara’ya gelmeleri İstanbul’daki Damat Ferit Hükümeti’ni ve İtilaf Devletleri’ni oldukça rahatsız etmeye başlamıştır.¹⁴ Öte yandan 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılan TBMM ile ilgili haber ve yorumlar da Damat Ferit’in uyguladığı sansür yüzünden yayımlanamamıştır.¹⁵ Siyasi alandaki İstanbul-Ankara kutuplaşmasının etkileri gazetelere ve ardından mizah dergilerine de yansımıştır. Velid Ebüzziya’nın *Tasvir-i Efkâr*’ı (1913-1925) başta olmak üzere *Akşam* (1918-halen), *Vakit* (1917-1959), *İkdam* (1894-1928) gibi günlük gazeteler İngilizlerin ve Saray’ın yoğun

¹³ Çoruk, Ali, Şükrü, *Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, 2008, İstanbul, s. 23.

¹⁴ Turan, Refik, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Gazi Kitapevi, 2005, Ankara, s.155.

¹⁵ Çoruk, Ali, Şükrü, *Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, 2008, İstanbul, s.26.

baskı ve sansürüne rağmen ellerinden geldiği ölçüde Millî Mücadele'ye destek vermişlerdir.¹⁶ *Tevhid-i Efkâr*'da, İzmir'in işgali sırasında 19 Mayıs 1919'da yayımlanan "İzmir Bizimdir" başlıklı makale, işgallere karşın Millî Mücadele ruhunu yansıtmaya ve savunmaya açısından önemlidir. *İkdam* gazetesinin ise Mustafa Kemal'in *Le Journal d'Orient*'de "Ankara'nın İmarı" başlığıyla "Ankara'yı Anadolu'nun parlak bir devlet merkezi haline getirmek istiyorum" şeklindeki beyanatının yayımlanması *İkdam*'ın Millî Mücadele'ye verdiği desteğin bir göstergesidir.¹⁷ Buna karşılık Ali Kemal'in başyazarı olduğu *Peyam-ı Sabah* gazetesi (1913-1922), Refî Cevat Ulunay'ın *Alemdar* gazetesi (1909-1922), Said Molla'nın *İstanbul* gazetesi (1919-1921) mütareke yıllarında Millî Mücadele aleyhinde yayım yapan ve sansür uygulanmayan gazeteler arasındadır. Bu gazeteler İstanbul Hükümeti ve işgalci devletler tarafından desteklenmişlerdir.

21 Mayıs 1919'da *Alemdar Dergisi*'nde yayımlanan "İngilizleri İstiyoruz!" başlıklı makalede "İngilizleri istiyoruz, kendi kendimize adam olabilmemizin ihtimali yok. Bu acı bir hakikat fakat maalesef gerçek." deniyordu ve "Türklerin ellerini İngiltere'ye doğru uzatmaları gerektiği" ileri sürülüyordu. 16 Nisan 1920 *Alemdar Dergisi*'nde dikkat çeken bir diğer makale ise "Kuva-yi Milliye'nin (!) Marifetleri" başlığını taşıyordu. Diğer yandan Kuva-yi Milliye hareketini ve bu hareketin önde gelen lider kadrosunu yok etmek gayesiyle iş başına gelen Damat Ferit Paşa ve hükümeti, İngilizler tarafından da desteklenmekteydi. İstanbul Hükümeti, Millî Mücadele'ye karşı muhalif olan dergiler aracılığı ile ülkenin karşı karşıya kaldığı bütün olumsuzluklardan Kuva-yi Milliye hareketini sorumlu gösteriyordu. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Padişah ve Halifeye isyan etmiş kişiler olduğu konusunda kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu.¹⁸ Böyle-

¹⁶ Okay, Cüneyd, *Dönemin Mizah Dergilerinde Millî Mücadele Karikatürleri 1919-1922*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004, Ankara, s.9.

¹⁷ Işıkoğlu, Didem - Şen, İbrahim, *Millî Mücadele Yıllarında Anadolu ve İstanbul Gazeteleri*, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, R.T. ve Sinema Bölümü, s.1.

¹⁸ Akandere, Osman, *11 Nisan 1920(1336) Tarihli Takvim-İ Vekâyi'de Kuva-Yi Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Kasım 1999-2003, s. 450. Öte yandan dini propaganda, Damad Ferid Paşa Hükümeti'nce yayınlanan beyanname ve fetvalar ile de destekleniyordu. Köy ve kasabalarda halkı, camilere ve meydanlara topluyorlar "askerliğin kalktığını, askerlerin başlarını alıp memleketine dönmeleri ya da Damat Ferid'e katılmaları" söyleniyordu. (*Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922), C.II, Remzi Kitapevi, 1983, İstanbul, s. 300.*) Damad Ferid Paşa Hükümetinin her icraatına destek veren ve mütareke döneminin işbirlikçi bir cemiyeti olarak bilinen Teali-i İslâm Cemiyeti ise "Anadolu'nun Muhterem ve Masum Ahalisi" başlığıyla yayınladığı beyannamesinin son kısmında "Askerler! Bu kadar uyuduğunuz artık yeter, bu zalimlere alet olduğunuz artık kifayet eder. Padişahımız Halifemiz Efendimiz

ce Türk halkının Millî Mücadele hareketine ve bu hareketin Mustafa Kemal başkanlığındaki lider kadrosuna duyduğu güven ve bağlılık zayıflatılmaya çalışılıyordu. Millî Mücadele hareketinin “İslâm’a karşı geldiğinden” hareket edilerek halkın en hassas noktasına hitap ediliyor ve din, bir propaganda aracı olarak kullanılıyordu.

Alemdar - 21 Mayıs 1919

Alemdar Dergisi'nde 29 Nisan 1920'de yayımlanan makalede “Anadolu'dan Kemalistler temizlenecektir.” yazıyordu. Milli Mücadele'ye karşı muhalif diğer bir gazete olan *Peyam-ı Sabah*'da 7 Mayıs 1920'de yayımlanan ve Ali Kemal tarafından kaleme alınan makalede ise Milli Mücadele hareketi “Mustafa Kemal'in Maskaralıkları” şeklinde yorumlanmıştı.

Alemdar - 29 Nisan 1920

Hazretlerinin merhamet ve şevket kucağı size açılmıştır. Hepiniz koşunuz, geliniz dünya ahret ve saadetini ihraz ediniz: İşte size ihtar ediyoruz, Allah'ını, Peygamberini, Padişahını seven bu tarafa gelsin !” (ATAŞE Arşivi, Kls. 525, Ds. 129, F.1-14.) denilerek askerlerin zihinleri bulandırılmaya çalışılmış ve Kuvayi Milliye kuvvetlerine katılmış askerlerin firar etmesi amaçlanmıştı.

Peyam-ı Sabah - 7 Mayıs 1920

Millî Mücadele hareketi ve bu hareketin ileri gelenleri aleyhinde yapılan bu olumsuz propagandaların yanı sıra Damat Ferit Paşa'nın sadrazamlık döneminin en önemli olaylarından birisi Türk milletini adeta imha etmeyi amaçlayan Sevr Antlaşması'nı 10 Ağustos 1920 tarihinde hükümet tarafından imzalanmasıdır. İstanbul'daki işgal şartlarının gittikçe ağırlaşması, Damat Ferit Paşa'nın ihanet derecesindeki uygulamaları ve son olarak Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Türk milletini olduğu gibi *Karagöz* dergisini de Türkiye'nin geleceği ile ilgili büyük bir şaşkınlığa sürüklemiştir. Fakat *Karagöz*, şaşkınlığını çabuk atlatarak daha salim düşünmeye başlar. Tarih boyunca nice felaketler karşısında bu millet "el ele, baş başa vererek" zorlukların üstesinden gelmesini bilmiştir. Dolayısıyla hiçbir şekilde kurtuluş ümidini kaybetmemek lazımdır:¹⁹

"Hacivat - Ah *Karagöz* ah! Bugünleri görmekten ölmek daha hayırlı değil mi? Küre-i arzın üç büyük kıt'ası ortasında yedi yüz sene hüküm süren bir saltanat bugün böyle bir avuç içi kadar küçülecek miydi?

Karagöz - Takdir, nasibe karşı durulmaz Hacivat. Mevla bu mülkün, bu ümmetin sahibine kuvvet versin, Bu devran çarkıfelek gibidir. Döndükçe devletler, milletler feleğin, kaderin, kısmetin semtine uğrar; nöbetleşe takla atarlar. Onun için sen de mütevekkil ol. Elbette bu devran böyle durmaz!

Hacivat - Ah nasıl seyredeyim, nasıl kendimi yemeyeyim *Karagöz*! Düşündükçe gözlerim kararıyor, işittikçe beynim sulanıyor. Ben artık burarlarda yapamayacağım. Alıp başımı kaçacağım *Karagöz*.

Karagöz - Yoook! İşte bu olmaz. Çocuk musun sen? Serseri gibi dağ başlarında kalmaktansa iğreti miğreti, çürük bir ev içinde yaşamak daha hayırlıdır. Ümitsizlik azim sahibi insanlara yakışmaz. Sil o gözlerinin yaşını da gel beni dinle bakayım!"

¹⁹ Çoruk, Ali, Şükrü, *Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, 2008, İstanbul, s. 28.

Sevr Antlaşması'nın imzalandığı günü "Matem Günü" olarak kabul eden *Dersaadet Mizah Dergisi*, sansüre uğramadan Milli Hareket'e ve Mustafa Kemal'e duyduğu güveni okuyucularına aktarmayı başarmıştı. "Mustafa Kemal" ve "Milli Hareket" sözcüklerini kullanmanın bile yasak olduğu bir ortamda, *Dersaadet Dergisi*'nde bir çift öküzün çektiği karasabanla tarlayı süren baba-oğul ve hemen arkasında ufukta doğmakta olan bir güneş resmedilmişti. Tarlayı süren çiftçi Anadolu'yu, arkadan doğan güneş ise Mustafa Kemal'i ve Milli Hareket'i simgeliyordu.

Dersaadet - 10 Ağustos 1920

Çizimde, öküzleriyle tarlayı süren bir Anadolu köylüsü oğluna şöyle seslenir:

- Oğul! Bugün yeni bir devre giriyoruz. Artık geçmiş günleri unutmak ve yüreğin acılarını dağlamak için sabanı sürmeye başla ve her gecenin bir sabahı olduğunu unutma.

Milli Mücadele Mizahının Baş Kahramanı Olarak Mustafa Kemal ve Ankara

Batı Anadolu'nun büyük bir bölümünü işgal eden Yunan ordusu, henüz yapılanma aşamasında olan düzenli ordunun güçlenmesini engellemek ve Sevr'i Ankara Hükümeti'ne kabul ettirmek için 6 Ocak 1921 tarihinde Eskişehir-Afyon istikametine doğru harekete geçmiş ve 9 Ocak'ta İnönü mevzilerinde Türk Ordusu ile karşılaşmıştır. Türk ordusunun kararlı direnişi

²⁰ Akbaba, Bülent – Birbulak, T. Seçkin, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s.11.

karşısında ilerleme imkanı bulamayan Yunanlılar geri çekilmişlerdir. Galibiyet mizah dünyasında da coşkuyla karşılanmıştır. I. İnönü zaferi sonrasında toplanan Londra Konferansı'nın ardından Fransa, İngiltere ve İtalya'nın tarafsızlığını ilan etmesiyle, büyük zafere kadar hem Türk ordusunun hem de gazete ve dergilerin hedefinde sadece Yunanistan ve Yunan ordusu yer almıştır. Sadece Yunan ordusunun değil aynı zamanda Türk milletinin makûs talihinin de mağlup edildiği II. İnönü Muharebesi'nin (30 Mart 1920) ardından da Türk milletinin Mustafa Kemal'e olan güveni iyice artmıştır.²⁰ Milli mücadele döneminde gazeteler, örneğin toplu kılınan bir namazı ilk sayfanın orta yerine koyarak, halkın birlik ve bütünlüğünü çağrıştıran her türlü haberi ön plâna çıkarmıştır. Olumsuz haberleri ise kısaca ve yorumsuz olarak vermişlerdir. Gazeteler, Yunan ve batıyı, kötü emelleri peşinde koşan ülkeler olarak halka tanıtmış, Yunanlılar ile ilgili bir tane olumlu haber yayımlamamıştır. Halkı uyanık olmaları için sürekli uyarılmışlardır. Böylece gazeteler iktidar ve otorite olarak Mustafa Kemal'e olan bağlılıklarını ispat etmeye çalışmışlardır.²¹ Bu durum mizah dergileri için de geçerli olmuştur. Milli Mücadele döneminde yayın hayatına atılan mizah dergilerinden *Güleryüz Dergisi*²², karikatürlerinde saray, İstanbul Hükümeti ve işgalci güçlere karşı Mustafa Kemal'i ve Anadolu hareketini sonuna kadar savunacağını ilân etmiştir.²³ *Güleryüz*'ün ardından *Yeni Eğlence* ve *Âyine* dergilerinin de yayımlanmaya başlaması ile mizah basınında Millî Mücadele'ye destek artmıştır.²⁴ Karikatürlerde, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele resimleri İstanbul basınının da vazgeçemediği mizanpaj materyali olmuştur. Karikatürlerde, Yunan Ordusu'nun artık kendi ülkesine gönderilmesinin zamanının geldiği resmedilmiş, korkaklık, savaş becerisinden yoksunluk mizah yazarlarının Yunan ordusunu tarif etmek, halk nazarında motivasyon amaçlı olumsuz Yunan imajı oluşturmak için kullanılan başlıca nitelermeler olmuştur.²⁵

²¹ Ayhan, Bünyamin, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen doktora tezinin özeti, 2005, s. 90.

²² *Güleryüz*'ün en önemli üç karikatüristi Sedat Simavi, Sedat Nuri ve daha sonra Halikarnas Balıkcısı takma adıyla meşhur olacak Cevad Şakir Kabaağaçlı'dır.

²³ Okay, Cüneyd, *Dönemin Mizah Dergilerinde Milli Mücadele Karikatürleri 1919-1922*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004, Ankara, s. .9.

²⁴ Akbaba, Bülent – Birbulak, T. Seçkin, *Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 6.

²⁵ Çoruk, Ali, Şükrü, *Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, 2008, İstanbul, s. 65.

Güleryüz, 5 Mayıs 1921, No:1, s. 1.

Güleryüz, 26 Mayıs 1921, No: 4, s. 1.

*Nabzında bir imân vuran kanınla
Bilmem ki semâdan yüksek alınla
Bu ziyâ görmeyen ufka yükseldin
Güneşin doğduğu yerden mi geldin?*

*Köprü üzerinde Mustafa Kemal Paşa'nın
kartpostalları
- Çok bakma hemşeri rüyana girer!*

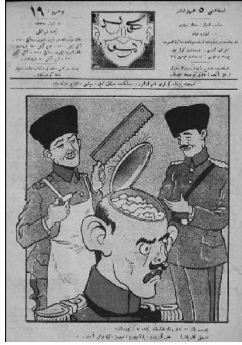
10 Temmuz 1921'de Ankara'yı ele geçirmeyi hedefleyen Kral Konstantin, Afyon istikametinden saldırı başlatılmıştır. 25 Temmuz 1921'e kadar süren Kütahya-Eskişehir savaşları sonucunda Türk ordusu Sakarya nehrinin doğusuna kadar çekilmek zorunda kalmıştır. *Güleryüz* ve *Karagöz*'ün liderlik ettiği mizah dergileri Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nin kaybına, Türk ordusunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine rağmen, hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemiş, karikatürleriyle Kral Konstantin'i, Başbakan Gunaris'i, Küçük Asya İşgal Orduları Komutanı Anastasiyos Papulas'ı coşkulu ve alaycı bir biçimde ele alıp karikatürize ederek moralleri yüksek tutmaya devam etmişlerdir.²⁶ Osmanlı karikatürü, Karagöz tipi diyalog ile aslında, Avrupalı saldırganlarla Osmanlı devleti ve vatandaşları arasında bir çeşit diyalogu varsaymıştır. Karikatür, Osmanlılar için, saldırı korkusu olmaksızın tepki verebilecekleri bir alan yaratmıştır. Osmanlı karikatüründe, vatandaşlar, Avrupalı devletler ile çarpışabilmiş, onlara meydan okuyabilmiş veya dalga geçebilmişlerdir.²⁷ Karikatürlerde, her bir ferdiyle vatanını sonuna kadar savun-

²⁶ Okay, Cüneyd, *Dönemin Mizah Dergilerinde Milli Mücadele Karikatürleri 1919-1922*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004, Ankara, s. 17.

²⁷ Brummett, Palmira, *Aç Gözlülük, Kolera ve Moda: Osmanlı Karikatür Aleminde Kültürel Emperyalizm - Doğu'da Mizah*, Çeviren: Hamdi Can Tuncer, YKY, 2007, İstanbul, s. 142.

mak konusunda kararlı olan Türk milletinin, Yunanlılar karşısında kazana-
cağı zaferden emin olduğu vurgulanmıştır.²⁸

14 Ağustos 1921’de Kral Konstantin’in “Ankara’ya!” emrini verdiği Yunan kuvvetleri taarruza geçtiği günlerde, mizah basını “zafer” ve hatta “İzmir” müj-
delemiştir. 23 Ağustos 1921’de başlayıp 22 gün devam eden Sakarya Savaşı so-
nucunda Yunan kuvvetlerinin Sakarya’nın doğusundan tamamen atılmasıyla ka-
rikatürlerde Ankara’nın oyununun sonra çıkacağı, Kral Konstantin’in kafasının
“dipsiz kile boş ambar” kadar akıldan yoksun olduğu, Mustafa Kemal ile Yunan
Kralı’nın boks müsabakasında karşı karşıya gelmesi gibi konular resmedilmiştir.

Güleriyüz, 8 Eylül 1921, No: 19, s. 1.

Güleriyüz, 6 Ekim 1921, No: 23, s. 1.

İsmet Paşa – Ne o paşam, kafasının
içinde ne arıyorsun?
Mustafa Kemal Paşa –
Akıl arıyorum. Bulamıyorum.
Dipsiz kile boş ambar.

Anadolu’daki nisbetsiz boks
müsabakasının son safhası:
Kulaktan tutup oyundan dışarı
fırlatmak ameliyesi.

“Karagöz - Haaayt! Bu da gelen karada
kaplan, Sakarya’da arslan, İnönü’nde Kon-
stantin’e kan kusturan kahraman Mustafa Kem-
al askerleri!...

Hacıvat - Yaşa be Karagöz! Uzaktan koşu
koşu gelirken ben de seni köşklü sandım da
yangın nerde diye soracaktım.

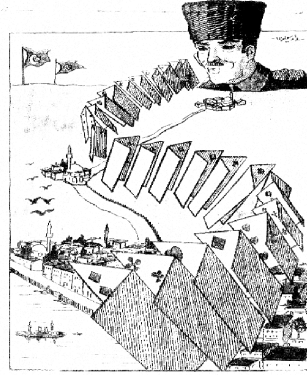
Karagöz, 2 Eylül 1922, No: 1509, s. 1.

²⁸ Çoruk, Ali, Şükrü, Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-, Kitabevi, 2008, İstanbul, s. 73.

*Karagöz - Yangın şimdi Konstantin'in başında... Söndürebilene aşk olsun! Papulas eteklerinden tutuştu, Konstantin kel başından!
Hacıvat - Dur, Dur Karagöz, ben de yetişeyim bari!
Karagöz - Duramam Hacıvat duramam. Sen acele et de İzmir'de buluşuruz!"*

Gülyüz, 3 Kasım 1921, No: 26, s. 8.

Gülyüz, 30 Mart 1922, No: 48, s. 4.

(Zafer ve Galibiyet Nüsha-i Fevkaladesi)
*Ankara'nın koyunu, sonra çıkar oyunu.
gezdiniz eğlendiniz, keyfinize baktınız.*

Elveda Megalo İdea:

*- Kâfi derecede yorgunluk aldınız,
Şimdi kumandanı dinleyiniz
istikamet Atına!... İleri! Marş! Marş!...*

1922'de Refik Halit Karay tarafından yayımlanan *Aydede Dergisi*'nin yayın hayatına girmesiyle Millî Mücadele dönemi mizah basınında yeni bir dönem başlamıştır. *Gülyüz* ile *Aydede* dergileri mizah savaşının iki önemli cephesini oluşturmuşlardır.²⁹ *Aydede* dergisi Padişah tarafını tutmuş, Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti'ne karşı bir tavır sergilemiştir. Sedat Simavi'nin çıkaracağı *Gülyüz* dergisi ise *Aydede*'yi Yunanlılara satılmış olmakla suçlamış Mustafa Kemal'in ülkeyi kurtaracağını savunmuştur³⁰ 1922'nin Mart'ında TBMM'de Mustafa Kemal'in yaptığı konuşmasında "Türkiye'nin sahib-i hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil (üretici) olan köylüdür." şeklindeki sözleri *Aydede Dergisi* tarafından alayla karşılanıp eğlence konusu olmuştur. Çünkü Refik Halit Karay'a ve onun gibi düşünenlere göre köylüyü üstün

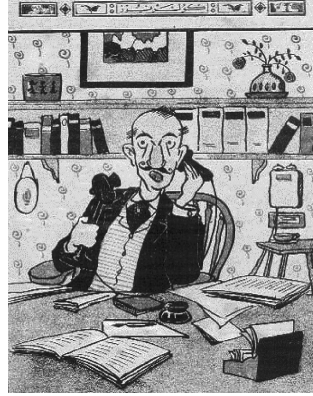
²⁹ Çeviker, Turgut, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C: III, Adam Yayınları, 1991, İstanbul, s.28.

³⁰ Özer, Atilla, *Karikatür, Popüler Kültür ve Popüler Karikatür*, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 57, Kasım 2004 (elektronik yayın), s. 2.

görmek, hele hele efendisi saymak, bu başkenttin 1600 yıllık tarihinde hiç rastlanmış bir değerlendirme değildir.

Aydede, 9 Mart 1922, No: 20, s. 2.

Karagöz, 25 Eylül 1921, No: 16, s. 8

Bir mukabele:

- Türkiye'nin efendisi köylüdür.
(Reis Paşa'nın nutkundan)
Köylü - Çifte çubuğa biraz da onlar
baksa da, biz de efendiliğimizi bilsek.

Beyoğlu'nda Prodos gazetesi idarehanesinde.
Müdür - Alo Ali Kemal Bey, zatiâlinizsiniz...
Bendeniz Prodos gazetesinin müdürüyüm.
Afederseniz bizim başmuharrir bugün
hastalandı lütfen bizim başmakaleyi bugün
yazar mısınız?

Aydede Dergisi gibi Millî Mücadele'ye karşı muhalif bir tutum içinde olan ve İşgalci İtilaf Devletleri ile uzlaşabilmenin savunuculuğu yapan Ali Kemal, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Refik Halid Karay da *Güleryüz Dergisi*'nin karikatürlerine malzeme olmuştur. *Prodos Gazetesi* sahibinin telefonla arayıp "bizim başyazarımız bugün hastalandı, baş makalemizi bugün siz yazar mısınız?" diye sorması Millî Mücadele yanlısı mizah basınının Ali Kemal'e olan yak-

Güleryüz, 6 Haziran 1921, No: 6, s. 4-5.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

laşımını ortaya koymaktadır. Başka bir karikatürde Yunanistan Kralı Konstantin sabah yatağında Ali Kemal'in gazetesi *Peyam-ı Sabah*'ı okumaktadır ve "Alışmış kudurmuştan beterdir derler, ben de her sabah bu gazetenin tatlı makalelerini okumadan bir türlü ağzıma bir şey koyamıyorum. Adeta *Peyam-ı Sabah* iştahımı açıyor" demektedir. Dönemin şartları içinde halk üzerinde görsel unsurların ve sembollerin yazıdan daha çok etkili olacağı kesindir. Bunun farkında olan gazete ve dergiler, arda arda gelen zaferlerin ardından kapak sayfalarında bol bol Mustafa Kemal resimleri kullanmışlardır. Resim ve karikatürlerin hepsinde Mustafa Kemal baskın kişiliği, muzaffer edası ve kararlılığı ile dikkat çekmekte, emperyalist devletler karşısında Türkiye'nin konumunu temsil etmektedir.³¹

Sakarya savaşının galibiyetinin ardından artık muhalifler de Mustafa Kemal'e övgüler yağdırmak durumunda kalmışlardır.³² *Aydede Dergisi* tarafsızlığını ilan etmiştir. Mizah dergileri bundan sonraki süreçte sabırla ve coşkuyla Türk ordusunun nihai saldırısını ve zaferini beklemeye başlamışlardır. Bu bekleyiş yani Türk ordusunun saldırıya hazır hale gelmesi yaklaşık bir sene sürmüştür. Bu bir sene zarfında mizah dergileri ağırlıklı olarak Türk ordusunun hazırlığını, Yunan ordusunu ve Kral Konstantin'i konu etmişlerdir. 26 Ağustos sabahı Kocatepe'den başlayan Büyük Taarruz'la önce 27 Ağustos'ta Afyon Yunan işgalinden kurtarılmıştır. Arkasından, çevrilen Yunan kuvvetleri 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Meydan Savaşı ile imha edilmiştir. İlerleyişini aralıksız devam ettiren Türk birlikleri 9 Eylül 1922 günü İzmir'e girmişleridir.³³ İşgalin sona ermesinin ardından 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Milli Mücadele sona ermiştir. Türk Milleti ve Mustafa Kemal önderliğindeki Türk ordusu, Yunanlılara ve onu destekleyenlere karşı çok zor şartlar altında verdiği mücadelesini zaferle taçlandırmıştır.³⁴ Refik Halid Karay zafer sonrası sahibi olduğu *Aydede* mizah dergisinde M.Kemal'i övmeye başlamıştır³⁵ 30 Ağustos'ta "Sarı Zeybek Türkiye" başlığındaki karikatürde Mustafa Kemal'e atfen "Sarı Zeybek" türküsü resimlendirilerek aktarılmıştır. Ahmet Rifki, diğer muhalif Ali Kemal'in zaferden sonra değişecek tavrıyla

³² Koloğlu, Orhan, *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, 2005, İstanbul, s. 245.

³³ Okay, Cüneyd, *Dönemin Mizah Dergilerinde Milli Mücadele Karikatürleri 1919-1922*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004, Ankara, s.17-19.

³⁴ Çoruk, Ali, Şükrü, *Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, 2008, İstanbul, s.81.

³⁵ Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla tamamlayan Atatürk ve arkadaşlarından korkan Aydede yazar ve karikatüristleri, ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

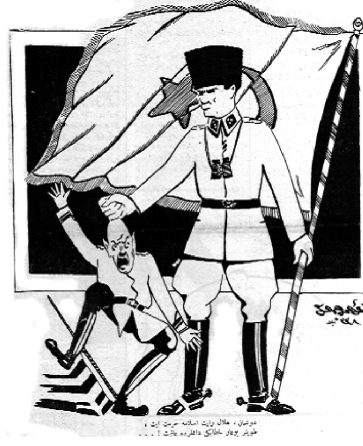

alay etmeye bile başlamıştır.³⁶ Damat Ferit başta olmak üzere İstanbul'daki Millî Mücadele muhaliflerin de düşünce yapısının değişeceği dile getirilmiştir.³⁷

Aydede, 30 Ağustos 1922, No: 87, s. 1.

*Sarızeybek şu dağlara yaslanır/
Yağmur yağar silahları ıslanır
Üç yüz atlı beş yüz yaya yürüdü /
Sarızeybek şu cihanda bir idi*

Ayine, 13 Eylül 1922, No: 56.

*Düşman, hilâl-i râyet-i İslam'a hürmet et
Toplar boğar hitabımı dağlarda akibet!*

Millî Mücadele döneminde mizah belli bir bilincin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasına aracılık etmiştir. Geleneksel sözlü mizahın yazılı mizah haline gelmesi ile iletilmek istenen "mesaj" daha görünür hale gelmiştir. Mizah özellikle savaş gibi olağanüstü durumlarda, hem halkı ortak bir "bilinç" etrafında buluşturabilmiş hem de düşmana karşı ortak bir protestoyu/ tepkiyi oluşturabilmiştir. Osmanlının son yüzyılında / geleneksel sözlü mizahımızda olduğu gibi hiciv yoluyla düşman, gülünç gösterilerek evvela zihinlerde yenilmesi amaçlanmıştır. Mizah, tek bir çizgiyle ya da altyazıyla, ya da "Ya-

³⁶ Ali Kemal 13 Eylül 1922 tarihli Peyam-ı Sabah'ın nüshasında Mustafa Kemal'e "Başkumandanımız" diyerek Ankara'yı destekleyen yayım yapmaya başlar. Fakat İstanbul'da yakalanan Ali Kemal, Ankara'ya götürülürken İzmit'te halk tarafından linç edilerek öldürülür.

³⁷ Akbaba, Bülent – Birbulak, T. Seçkin, *Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basımında Mustafa Kemal Atatürk İmajı*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, s. 17.

zıslı” ibaresiyle, bir toplum içindeki haksızlıklara, skandallara ve kusurlara karşı çıkabilmiştir. Bu bağlamda Milli Mücadele döneminde mizah, hedefini emperyalist, yayılmacı Batı’ya ve Yunanistan’ a çevirmiş ve toplumun desteği ile savaşa katılmıştır. Mizah, gerçek ile hayal edilen arasındaki sınırları belirsiz hale getirip, köklü bir dönüşüm yaşayan bir halkın endişelerini ifade etmek ve eksik hayal edilmiş bir toplumu ve devleti resmetmek için mükemmel araç olmuştur.³⁸ Mustafa Kemal de, Türk halkını endişelerinden kurtaran, hatta kendi deyimi ile “Türklerin makûs talihini değiştiren” ve hayali gerçeğe dönüştüren bir kahraman olarak karikatürlerde öne çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı ile Mustafa Kemal’in özdeşleştikleri belli görüşleri en kısa biçimde aktarım ve yaygınlaştırmanın bir aracı olmuştur. Milli Mücadele dönemi karikatürlerinin toplumsal bilinç aracı olarak en önemli özelliği budur.

Kaynaklar

- Akandere, Osman, “11 Nisan 1920 (1336) Tarihli Takvim-İ Vekâyi’de Kuva-yı Milliye Aleyhinde Yayınlanan Kararlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Kasım 1999-2003.
- Akbaba, Bülent - Birbulak, T. Seçkin, “Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Aydemir, Şevket Süreyya *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983.
- Ayhan, Bünyamin, *Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde kabul edilen doktora tezinin özeti, 2005.
- Brummett, Palmira, “Aç Gözlülük, Kolera ve Moda: Osmanlı Karikatür Aleminde Kültürel Emperyalizm” - *Doğu’da Mizah*, Çeviren: Hamdi Can Tuncer, YKY, İstanbul 2007.
- Çakır, Hamza, “Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen’in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:15, 2006.
- Çeviker, Turgut, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C: III, Adam Yayınları, İstanbul 1991.
- Çoruk, Ali, *Şükri, Mizah Penceresinden Milli Mücadele - Ya İstiklal Ya Ölüm-*, Kitabevi, İstanbul 2008.
- Demirci, Cihan, *Mizah Dergilerimizde Yazının Serüveni*, İmge Öyküler, Yıl: 1, Sayı 5, İmge Kitabevi, Ekim-Kasım 2005.
- Georgeon, François, *-Osmanlı İmparatorluğu’nda Gülmek mi?- Doğu’da Mizah*, Çeviren: Ali Berktaş, YKY, 2007, İstanbul.
- İşıkoğlu, Didem - Şen, İbrahim, *Milli Mücadele Yıllarında Anadolu ve İstanbul Gazeteleri*, İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, R.T. ve Sinema Bölümü.

³⁸ Brummett, Palmira, *Aç Gözlülük, Kolera ve Moda: Osmanlı Karikatür Aleminde Kültürel Emperyalizm - Doğu’da Mizah*, Çeviren: Hamdi Can Tuncer, YKY, 2007, İstanbul, s.137.

KÜLTÜR-SANAT SOSYOLOJİSİ

- Koloğlu, Orhan, *Türkiye Karikatür Tarihi*, Bileşim Yayınevi, İstanbul 2005.
- Nicolas, Michele, "Karagöz'de İnsanlık Komedyası" - *Doğu'da Mizah*, Çeviren: Ali Berk-tay, YKY, İstanbul 2007.
- Okay, Cüneyd, *Dönemin Mizah Dergilerinde Milli Mücadele Karikatürleri 1919-1922*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Özer, Atilla, "Karikatür, Popüler Kültür ve Popüler Karikatür", *Bilim ve Aklın Aydınlığı-m-da Eğitim Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 57, Kasım 2004. (elektronik yayın).
- Turan, Refik, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Gazi Kitapevi, Ankara 2005.